

byggnadsvård

Stjärnholms ladugård

Nikolai socken, Oxelösunds kommun,
Södermanlands län

Antikvarisk förundersökning inför takrenovering

David Hansson, byggnadsantikvarie

Stjärnholms ladugård

Nikolai socken, Oxelösunds kommun,
Södermanlands län

Antikvarisk förundersökning inför takrenovering

David Hansson, byggnadsantikvarie

© 2015 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & Utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@dll.se
www.sorlandsmuseum.se

Författare: David Hansson, byggnadsantikvarie
Omslagsbild: Foto David Hansson
Foto, där ej annat anges: David Hansson
Diarienummer: KN-SLM15-0064
Allmänt kartmaterial: ©Lantmäteriverket. Ärende nr MS2006/01672

Nyköping 2015

Innehåll

1. INLEDNING	5
2. ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	6
3. HISTORIK	7
4. KULTURHISTORISKA VÄRDEN	7
5. UTVÄNDIG GENOMGÅNG	8
Södra längan, yttre takfallet	8
Södra längan, inre takfallet	9
Södra längans höga del, yttre takfallet	10
Södra längans höga del, inre takfallet	11
Västra längan, yttre takfallet	12
Västra längan, inre takfallet	13
Norra längan, yttre takfallet	14
Norra längan, inre takfallet	15
Östra längan, yttre takfallet	16
Östra längan, inre takfallet	17
6. INVÄNDIG GENOMGÅNG	18
Södra längan, låga delen	18
Södra längan, höga delen	19
Västra längan	20
Norra längan	22
Östra längan	23
7. PLÅTARBETEN	24
8. KÄLLFÖRTECKNING	26
Litteratur	26
Arkiv	26

1. INLEDNING

Denna rapport är utförd på uppdrag av Kustbostäder Oxelösund som en del i de kommande renoveringsarbetena av Stjärnholms ladugårds tak. Ladugården har på grund av sin ålder och sällsynthet stora kulturvärden och pekas ut i kommunens översiktsplan som del i värdefull bebyggelse. Rapporten är tänkt att vara vägledande för de arbeten som planeras så att största möjliga hänsyn tas till de befintliga kulturvärdena.

Förundersökningen har bestått i arkivsökning, okulär besiktning samt dokumentation av befintligt utseende och skick vilket har sammanställts i denna rapport där kulturhistoriskt viktiga detaljer i den befintliga konstruktionen har pekats ut.

Förundersökningen har utifrån de planerade renoveringsarbetena avgränsats till att omfatta taket och dess bärande konstruktion, i huvudsak från vindsbjälklaget och uppåt. Vissa delar av ladugården har dock tagits med på grund av att de kommer att åtgärdas i samband med renoveringen. Däribland den västra längan med det äldre kostallet som diskuterats som en prioriterad åtgärd och som har betydande kulturvärden att ta hänsyn till.

Karta över Södermanlands län samt Stjärnholms ladugårds läge.

2. ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Fastighetsuppgifter

Objekt: Stjärnholms ladugård
Kommun: Oxelösund
Fastighetsbeteckning: -
Socken: Nikolai
Län: Södermanland

Författningsskydd

Översiktsplan

Stjärnholm är markerat som kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i en bebyggelsekarta som ingår i kommunens översiktsplan. Som beskrivning till de markerade objekten står att läsa följande: "Områdets karaktär kräver att stor hänsyn och varsamhet tas till befintlig bebyggelse på detalj- och områdesnivå. Exempelvis är storleken, färgsättningen, detaljer och placeringen väldigt viktiga för att bevara områdets karaktär så att förvanskning ej sker." Vidare beskrivs Stjärnholms slottsområde inklusive ladugården under kapitlet Kulturmiljö som en välbevarad kulturmiljö med anor från 1600-talet.

Plan- och bygglagen, Lag (2010:900)

Plan- och bygglagen (PBL) innehåller bestämmelser om planläggning av mark och vatten och om byggande. Enligt 8 kap. i Plan- och Bygglagen, 13 § får en byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte förvanskas. Enligt 14 § ska byggnaders yttre hållas i vårdat skick, och underhållet anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk,

miljömässig och konstnärlig synpunkt. Enligt 17 §, skall ändringar av en byggnad utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden. Genom att vara utpekad i kommunens översiktsplan samt i ett flertal skrifter som beskriver säteriets historia kan ladugården sägas omfattas av 13 §.

Projektrelaterad information

Fastighetsägare: Oxelösunds kommun
Beställare: Kustbostäder
Utförare:

Övriga uppgifter

Sörmlands museum, diarienummer KN-SLM15-0064

Dokumentationsmaterial

Dokumentationsmaterial i form av arbetsmaterial och fotografier förvaras i Sörmlands museums arkiv, Nyköping.

3. HISTORIK

Stjärnholm som större gård och sedermera säteri grundades och av Johan Månsson Silverstjärna omkring 1640. Gården hade från början namnet Nygård vilket byttes ut efter Silverstjärnas död. Den äldre mangårdsbyggnaden som brann ned 1733 uppfördes troligen av hans dotter Anna Maria och dennes make Vilhelm Drakenhielm 1660. Drakenhielm uppförde även kyrkan där det sägs att parets dotter gifte sig med Erik Dahlberg 1666. Huruvida vigseln verkligen ägde rum i kyrkan är osäkert då Drakenhielm ansökte om att inviga den som sockenkyrka först 1671. Drakenhielm dog 1676 och Anna Maria gifte då om sig med överstelöjtnanten Mårten Lindhielm som fortsatte att bebygga gården och också trädgårdsanläggningen som Drakenhielm hade påbörjat.

Stjärnholms ladugård uppfördes av Lindhielm någon gång under 1600-talets slut. Byggnaden uppfördes på kärrmark och grundlades därför på pålar. Dammen norr om ladugården anordnades samtidigt för djurens vattning. Ladugården som är uppförd som en fyrkant har vitputsade murar av gråsten och ett högt tak lagt med handslagna enkupiga tegelpannor. Taken var ursprungligen spånklädda och hade då kopparrännor i vinklarna. Spåntaket finns fortfarande kvar på en del ställen och är till exempel synligt i ett hål i undertaket vid vinkeln där det västra och norra takfallen möts. Där spåntaket behållits har man lagt regler upphöjda av klossar på vilket man lagt ett nytt undertak. Utrymmet mellan undertaken förefaller ha isolerats med halm. Tegelbruket på gården byggdes i samband med att den nya huvudbyggnaden skulle uppföras i tegel då den gamla träbyggnaden brunnit ner. En del av teglet är sannolikt från denna tid, även om troligt är att mycket har bytts ut och ersatts i flera omgångar. Vid något tillfälle har ladugårdens murar höjts och byggts upp med tegel som putsats ovanpå stenmurarna.

Takstolarna består till större delen av handbilat timmer som är sammanfogat med dymlingar, bultar och spik. Allteftersom utrymmenas användning har förändrats har man anpassat takkonstruktionen. Framförallt har man velat skapa större fri rymd och därför kapat hanbjälkar och stöttat upp konstruktionen med stödben. Även bjälkar i vindsbjälklag har kapats för att skapa öppna utrymmen från markplan tillnock.

En större renovering av ladugården utifrån ett omfattande förslag av Bjerking Ingenjörbyrå AB genöföordes 1985-1986. Detaljerade uppmättningsritningar i plan och över exteriören finns från renoveringen. Arbeten rörande taket innefattade bland annat att de försågs delvis med

Ladugården sett från järnvägen i sydväst. (D2015-1001)

nyanockplåtar och vinkelrännor mot gården och vissa hängrännor och stuprör byttes ut. Trasiga pannor byttes ut och takkupor och luckor målades om med rödtjära. Viss ommålning gjordes även av befintliga plåtarbeten med alkydoljefärg. Förstärkningar av takstolarna vid den västra längan utfördes och grunden med nya betongsulor samt viss ommurning. För renoveringen beviljades bidrag från Länsstyrelsen.

4. KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Genom sin ålder är ladugården mer eller mindre ensam i sitt slag i hela Södermanland och är således ett av de bästa exemplen på stormaktstidens ekonomibyggnader och därför av mycket högt kulturhistoriskt värde.

Teglet är sannolikt tillverkat på det till gården tillhörande tegelbruket i olika omgångar. Takteglet är genom sitt utseende och sin ålder av stort estetiskt- och materialhistoriskt intresse. På taket mot den omslutna innergården finns nio karakteristiska takkupor på tre av takfallen som har luckor av trä i något varierande utförande och storlek. Dessa är mycket viktiga för helheten och bidrar till det ålderdomliga uttrycket.

Yttertaket vilar på takstolar av virke som både bär spår efter bearbetning såväl som tidigare takstolskonstruktioner. Takstolarna har anpassats allteftersom ladornas användning förändrats men virket är till stora delar sannolikt ursprungligt från uppförandetiden. Dessa är av ett stort teknikhistoriskt- såväl som pedagogiskt värde och viktigt för förståelsen av ladugårdens förändring över tid.

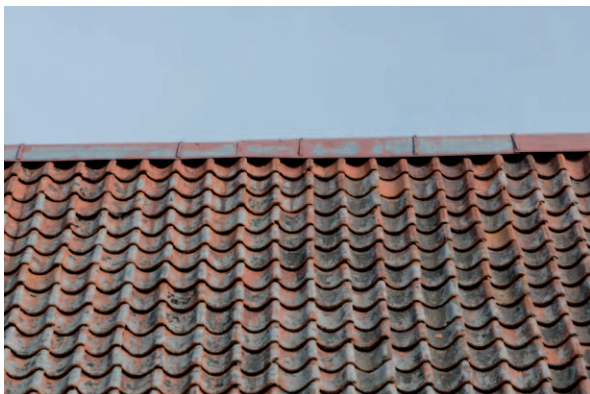
5. UTVÄNDIG GENOMGÅNG

Södra längan, yttre takfallet

Takfallet täcks av enkupiga handslagna pannor. De flesta pannor är i gott skick, en handfull har bytts ut vid någon tidpunkt. Pannorna har en ljus grå algpåväxt. Snörasskydd över portarna av galvaniserad plåt. Dessa bör rödfärgas för att smälta in bättre med taket. Takfoten har svartfärgade hängrännor av nyare typ och vitfärgade stuprör. Nockplåten av galvaniserad plåt har tappat mycket färg och bör målas. Takfoten är öppen in mot vinden och har en svartfärgad fotbräda. Murens remstycke har urtagningar på en del ställen för takstolen.

Viktiga detaljer ur kulturhistorisk synvinkel

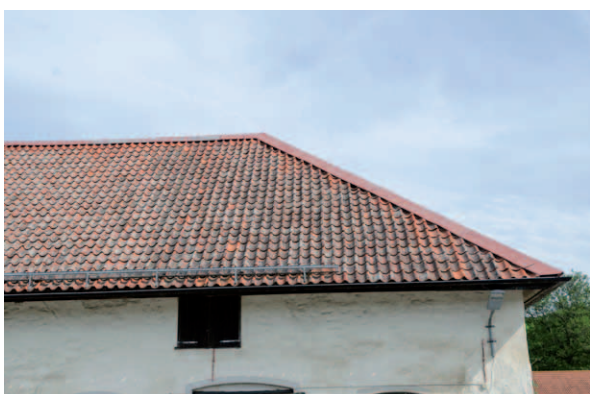
- Det handslagna teglet är mycket värdefullt ur kulturhistorisk synvinkel och bör bevaras i så lång utsträckning som möjligt. Spruckna eller trasiga pannor bör bytas ut till pannor med motsvarande utseende och passform som befintligt.
- Nockplåten är skarvad med vinkeljärn vilket ger ett ålderdomligt hantverkmässigt utseende som bör bibehållas. Plåten är hel men i behov av renovering. Bör målas med röd linoljefärg.
- Takfotens konstruktion som är synlig är viktig att lämna oförändrad.

Takpannorna har viss algpåväxt. Nocken täcks av galvaniserad plåt skarvad med vinkeljärn där en stor del av färgen flagat. (D2015-1002)

Takfoten är öppen mot vind. (D2015-1004)

Det yttre takfallets östra ände. (D2015-1003)

Takfoten nära hörnet med en snedställd sparre. (D2015-1005)

Södra längan, inre takfallet

Den södra längan saknar takkupor till skillnad från övriga takfall mot innergården. Takfallet täcks av enkupiga handslagna pannor. De flesta pannor är i gott skick, någon enstaka panna är trasig. Färgen är något mörkare än på det yttre takfallet och saknar i stort sett algpåväxt. En svartfärgad hängränna finns samt ett stuprör vilket leder in regnvattnet genom en port till ett avlopp inne i byggnaden. Nockplåten av galvaniserad plåt har tappat mycket färg och bör målas. Snörasskydd av galvaniserad plåt finns längs hela takfallet vilken bör målas röd för att bättre smälta in. Takfoten är öppen mot vind och takstolarna är vitkalkade.

Det inre takfallet vid vinkeln mot den östra längan. (D2015-1006)

De flesta pannorna är i gott skick. (D2015-1007)

Viktiga detaljer ur kulturhistorisk synvinkel

- Det handslagna teglet är mycket värdefullt ur kulturhistorisk synvinkel och bör bevaras i så lång utsträckning som möjligt. Spruckna eller trasiga pannor bör bytas ut till pannor med motsvarande utseende och passform som befintligt.
- Nockplåten är skarvad med vinkeljärn vilket ger ett ålderdomligt hantverkmässigt utseende som bör bibehållas. Plåten är hel men i behov av renovering. Bör målas med röd linoljefärg.
- Takfotens konstruktion som är synlig är viktig att lämna oförändrad.

Det inre takfallet vid anslutningen till den höga delen. (D2015-1008)

Snörasskyddet bör målas i teglets färg. (D2015-1009)

Södra längans höga del, yttre takfallet

Den höga delen vid den södra längan är täckt med enkupigt taktegel likt den lägre delen. Byggnadsdelen har höjts vid något tillfälle i samband med att silobehållare sattes in. Sannolikt har det tidigare teglet då återanvänts vilket har samma kulör och variation i form som det som ligger på den lägre delen. Pannorna har likt det låga takfallet en ljusgrå algpåväxt. De flesta är i gott skick men ligger ojämnt på flera ställen vilket bör åtgärdas i samband med renovering. Taket har rödfärgadnockplåt som är skarvad med vinkeljärn samt rödfärgade plåtar över vattbrädor. Vindskivorna består av enkla brädor som är i behov av ommålning. Takfoten har en svart hänggränna samt ett vitfärgat stuprör vid den östra gaveln. Takfoten är brädfodrad och vitkalkad.

Viktiga detaljer ur kulturhistorisk synvinkel

- Det handslagna teglet är mycket värdefullt ur kulturhistorisk synvinkel och bör bevaras i så lång utsträckning som möjligt.
- Nockplåten är skarvad med vinkeljärn vilket ger ett ålderdomligt hantverkmässigt utseende som bör bibehållas. Plåten är hel men i behov av renovering. Bör målas med röd linoljefärg.

Takfallets östra del. (D2015-1010)

Pannorna ligger något ojämnt över takfallet. (D2015-1012)

Takfallets västra del. (D2015-1011)

Takfoten är brädfodrad och vitmålad. (D2015-1013)

Södra längans höga del, inre takfallet

Det inre takfallet är lagt med tvåkupigt taktegel och skiljer sig därför från ladugårdens övriga tak. Troligt är att taket fått nya tvåkupiga pannor i samband höjningen av byggnadsdelen. Möjligt är att de äldre pannorna inte räckte till det nya utökade takfallet och därför lades med nytt tvåkupigt. Det nuvarande takteglet byttes ut i samband med renoveringen 1985-1986. En del pannor är trasiga och flertalet har skador efter frostsprängning och behöver bytas ut alternativt ses över. Takfoten är brädfodrad och är försedd med en svartfärgad hänggränna. Nockplåt och plåt över vattbräda som det yttre takfallet vilken är i behov av ommålning.

Viktiga detaljer ur kulturhistorisk synvinkel

- Det tvåkupiga teglet berättar om ladugårdens utbyggnadshistoria och är därför viktigt ur kulturhistorisk synvinkel.
- Nockplåten är skarvad med vinkeljärn vilket ger ett ålderdomligt hantverkmässigt utseende som bör bibehållas. Plåten är hel men i behov av renovering. Bör målas med röd linoljefärg.

Det inre takfallet på den höga delen. (D2015-1014)

Vinkelrännan mot den västra längan. Denna är mindre iögonfallande än vid de övriga takvinklarna. (D2015-1016)

Den höga delens inre takfall sett från utsidan av ladugårdsfyrkanten. (D2015-1015)

Den höga delens östra ände. (D2015-1017)

Västra längan, yttre takfallet

Den östra längan är täckt med enkupigt handslaget tegel. Pannorna är dock något flackare än övriga takfall, framförallt vid den norra änden. Detta kan tyda på att det är tillverkat vid ett annat tillfälle än övrigt taktegel. Det yttre takfallet har flera skadade och spruckna pannor och de ligger dessutom ojämnt på flera ställen, däribland vid takfoten där pannorna på flera ställen lutar nedåt. Vid anslutningen till den södra längans högre takfall finns idag en plåt där det östra takfallet tar vid. Detta parti lutar också nedåt och bör undersökas närmre för att utreda eventuell rasrisk. Taket har tre rödmålade

Det nedåtlutande partiet vid den södra änden som bör undersökas närmre. (D2015-1020)

Den södra änden av det yttre takfallet. Flera pannor är skadade och bör bytas ut. (D2015-1021)

Det västra takfallets mitt. (D2015-1019)

skorstenar av plåt för självdragsventilation. Rödmåladnockplåt i förhållandevis gott skick. Takfoten är öppen mot vinden.

Viktiga detaljer ur kulturhistorisk synvinkel

- Det handslagna enkupiga takteglet är av mycket högt kulturhistoriskt värde. På grund av att det är flackare än övriga sidor är det möjligt att det är äldre än övriga takfall.
- Nockplåten är skarvad med vinkeljärn vilket ger ett ålderdomligt hantverkmässigt utseende som bör bibehållas. Plåten är hel men i behov av renovering. Bör målas med röd linoljefärg.
- Nära det nordvästra hörnet finns en genomskinlig panna av glas som ger ljus på loftet. Den är en intressant detalj som bör bevaras.
- Takfotens konstruktion som är synlig är viktig att lämna oförändrad.

Den öppna takfoten med det nedåtlutande partiet längst bort i bild. (D2015-1018)

Pannan av glas nära det nordvästra hörnet. (D2015-1022)

Västra längan, inre takfallet

Det inre takfallet på den västra längan har tre luckförsedda takkupor varav öppningen på den mittersta är större än de övriga och bryter takfoten. Takfallet och takkuporna är täckta med handslaget enkupigt taktegel. Flera takpannor är trasiga eller har skador efter frostsprängning. Takkuporna har separata takfall som börjar vidnocken med vindskivor av trä och dropplista av plåt. Ytterligare plåtarbeten finns runt väggarna och på den ena av dem även framför luckorna till takfoten. Luckorna är försedda med gångjärn från olika tider och med olika utförande.

Den mittersta takkupan (D2015-1025)

Takkupan längst i norr. (D2015-1023)

Vackert utformad knutad konstruktion med rundade avslut. Notera även gångjärnet av äldre typ. (D2015-1024)

Alla är rostiga i olika stor utsträckning och har sannolikt inte rostskyddats på många år. Takkupornas bärande konstruktion har en vackert utförd knutad avslutning på vilket taket vilar. Takfallet har svartfärgade hängrännor samt tre stuprör. Takkupornas brädpanel och luckor har slitna ytskikt och bör målas med ny rödfärg. Den mittersta är idag svartmålad. Nockplåtar samt övriga plåtarbeten är i behov av underhåll.

Viktiga detaljer ur kulturhistorisk synvinkel

- Det handslagna enkupiga takteglet är av mycket högt kulturhistoriskt värde.
- Takkuporna är mycket karaktärsskapande och berättar om ladornas tidigare användning och därför av mycket högt kulturhistoriskt värde. Utformningen av kuporna och luckornas äldre gångjärn är viktiga att bevara.
- Nockplåten är skarvad med vinkeljärn vilket ger ett ålderdomligt hantverkmässigt utseende som bör bibehållas. Plåten är hel men i behov av renovering. Bör målas med röd linoljefärg.
- Takfotens konstruktion som är synlig är viktig att lämna oförändrad.

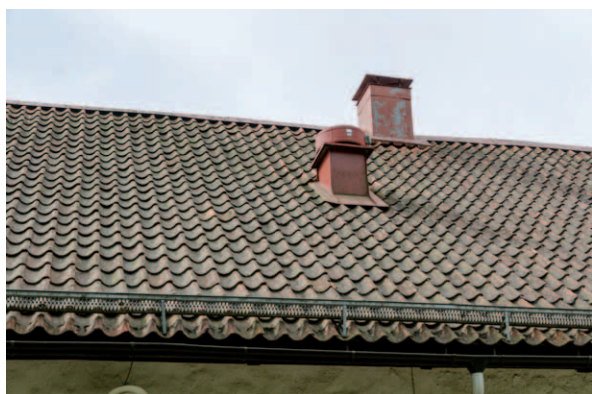
Takfallet längst i söder. (D2015-1026)

Takfallet längst i norr. (D2015-1027)

Norra längan, yttre takfallet

Den norra längan är täckt med enkupigt handslaget tegel. Enstaka pannor har skador efter frostsprängning men överlag är teglet i gott skick. Taket har tre rödmålade skorstenar av plåt för självdragsventilation vid taknocken samt två elektriska ventilationsöppningar i mitten av takfallet i väster och öster. Dessa är slitna och i behov av underhåll. Rödmåladnockplåt i förhållandevis gott skick. Takfoten är öppen till vind och nära den östra sidan syns den anslutande takstolen för det östra takfallet. Snörasskydd av galvaniserad plåt finns längs hela takfoten samt svartfärgad hängränna och två vita stuprör.

Skorsten vidnock har flagad färg och behöver målas om. (D2015-1028)

Den öppna takfoten med en sned sparre som hör till östra längans takstol. (D2015-1029)

Viktiga detaljer ur kulturhistorisk synvinkel

- Det handslagna enkupiga takteglet är av mycket högt kulturhistoriskt värde.
- Nockplåten är skarvad med vinkeljärn vilket ger ett ålderdomligt hantverkmässigt utseende som bör bibehållas. Plåten är hel men i behov av renovering. Bör målas med röd linoljefärg.
- Takfotens konstruktion som är synlig är viktig att lämna oförändrad.

Norra takfallet åt väster. (D2015-1030)

Snörasskyddet bör rödmålas för att bättre smälta in mot teglet. (D2015-1031)

Norra längan, inre takfallet

Det inre takfallet på den västra längan har tre luckför-sedda takkupor varav öppningen på den mittersta samt östra bryter takfoten. Denna har även flackare pannor än övriga vilket kan tyda på att de är äldre än övriga. Takfallet och takkuporna är täckta med handslaget enkupigt taktegel. Takkuporna har separata takfall och börjar strax nedanförnocken till skillnad från kuporna på det västra takfallet. Takkuporna har vindschivor av trä och dropplist av plåt. Den mittersta och den östra har svarta hängrännor. Ytterligare plåtarbeten finns runt väggarna och på den ena av dem även framför luckorna till takfoten. Luckorna är försedda med gångjärn från olika tider och med olika utförande. Alla är rostiga i olika stor utsträckning och har sannolikt inte rostskyddats på många år. Takkupornas bärande konstruktion har en vackert utförd knutad avslutning på vilket taket vilar. Takfallet har svartfärgade hängrännor samt tre stuprör. Takkupornas brädpanel och luckor har slitna ytskikt och bör målas med ny rödfärg. Nockplåtar samt övriga plåtarbeten är i behov av underhåll.

Viktiga detaljer ur kulturhistorisk synvinkel

- Det handslagna enkupiga takteglet är av mycket högt kulturhistoriskt värde.
- Takkuporna är mycket karaktärsskapande och berättar om ladornas tidigare användning och därför av mycket högt kulturhistoriskt värde. Utformningen av kuporna och luckornas äldre gångjärn är viktiga att bevara.
- Nockplåten är skarvad med vinkeljärn vilket ger ett ålderdomligt hantverkmässigt utseende som bör bibehållas. Plåten är hel men i behov av renovering. Bör målas med röd linoljefärg.

Den västra takkupan. (D2015-1034)

Det norra takfallet. (D2015-1032)

Den östra takkupan som bryter takfoten. (D2015-1035)

Den mittersta takkupan som bryter takfoten. Notera den utskjutande hängrännan som avleder vattnet åt ena sidan. (D2015-1033)

Inre takfallet längst åt väster. (D2015-1036)

Östra längan, yttre takfallet

Den östra längan är täckt med enkupigt handslaget tegel. Den mindre utbyggnaden är ett senare tillägg och har också nyare pannor. Ett fristående tak finns i anslutning till utbyggnaden som också är belagt med enkupiga pannor. Enstaka pannor är utbytta samt ett helt parti vid den södra änden av takfallet. Taket är i förhållandevis gott skick men enstaka pannor är trasiga och behöver bytas ut. Nockplåten samt plåtar vid hörnen är hela men har mindre färgbortfall på några ställen. Snörasskydd med rör av galvaniserad plåt finns över takfallets norra del. Denna typ är att föredra framför övriga takfalls mod-

ernare, men bör färgas röd för att bättre smälta in mot takfallet. Svartfärgade hängrännor finns vid takfoten längs hela takfallet samt tre stuprör.

Viktiga detaljer ur kulturhistorisk synvinkel

- Det handslagna enkupiga takteglet är av mycket högt kulturhistoriskt värde.
- Nockplåten är skarvad med vinkeljärn vilket ger ett ålderdomligt hantverkmässigt utseende som bör bibehållas. Plåten är hel men i behov av renovering. Bör målas med röd linoljefärg.

Det östra takfallet med det fristående taket samt utbyggnaden vilka båda är senare tillägg. (D2015-1037)

Takfallet nära den norra längan. (D2015-1040)

Takfoten nära den norra längan. (D2015-1038)

Flera pannor har bytts ut och skiljer sig i färg mot de övriga. (D2015-1041)

Det södra partiet där alla pannor är utbytta syns som en svag lodrätt färgskiftning från nockens hörnplåt. (D2015-1039)

Takfallet nära den norra längan med snörasskydd av rör. (D2015-1042)

Östra längan, inre takfallet

Det inre takfallet på den östra längan har tre luckför-
sedda takkupor varav öppningen på den mittersta är
större än de övriga och bryter takfoten. Takfallet är
täckt med handslaget enkupigt taktegel. Takkuporna är
dock till skillnad från övriga täckta med tvåkupigt tegel.
Takpannorna är i förhållandevis gott skick men enstaka
pannor är trasiga eller har skador efter frostsprängning.
Takkuporna har separata takfall som börjar vidnocken
med vindschivor av trä och dropplista av plåt. Ytterligare
plåtarbeten finns runt väggarna och på den vänstra av
dem även framför luckorna till takfoten. Luckorna är
försedda med gångjärn från olika tider och med olika
utförande där de äldsta finns på den mittersta. Alla
är rostiga i olika stor utsträckning och har sannolikt
inte rostskyddats på många år. Takkupornas bärande
konstruktion har en vackert utförd knutad avslutning
på vilket taket vilar. Takfallet har två elektriska venti-
lationsrör samt svartfärgade hänggränor samt ett stup-
rör. Snörasskydd av galvaniserad plåt finns längs hela
takfallet. Takkupornas brädpanel och luckor har slitna
ytskikt och bör målas med ny rödfärg. Nockplåtar samt
övriga plåtarbeten är i behov av underhåll.

Viktiga detaljer ur kulturhistorisk synvinkel

- Det handslagna enkupiga takteglet är av mycket högt kulturhistoriskt värde.
- Takkuporna är mycket karaktärsskapande och berättar om ladornas tidigare användning och därför av mycket högt kulturhistoriskt värde. Utformningen av kuporna och luckornas äldre gångjärn är viktiga att bevara.
- Nockplåten är skarvad med vinkeljärn vilket ger ett ålderdomligt hantverkmässigt utseende som bör bibehållas. Plåten är hel men i behov av renovering. Bör målas med röd linoljefärg.

Östra takfallet med den norra takkupan som bryter takfoten. (D2015-1044)

Den öppna takfoten. (D2015-1043)

Enstaka pannor har skador efter frostsprängning. (D2015-1045)

Den södra takkupan. (D2015-1046)

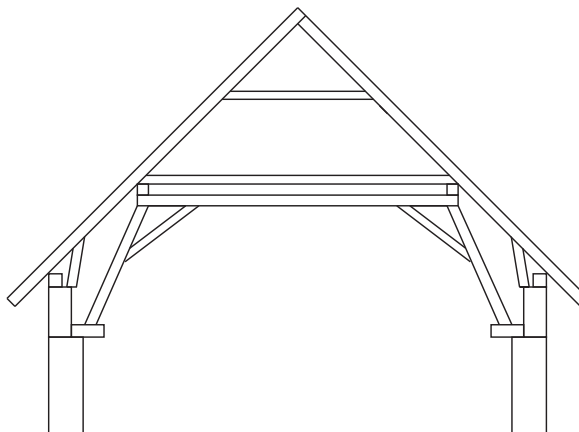
6. INVÄNDIG GENOMGÅNG

Södra längan, låga delen

Vindsbjälklaget har närmast inkörsporten kapats för att skapa större takhöjd. Troligen har takstolskonstruktionen ändrats i samband med detta och vilar idag på de kvarvarande resterna i muren. Vid det södra takfallet nära den höga delen finns hål i undertaket där teglet är synligt.

Viktiga detaljer ur kulturhistorisk synvinkel

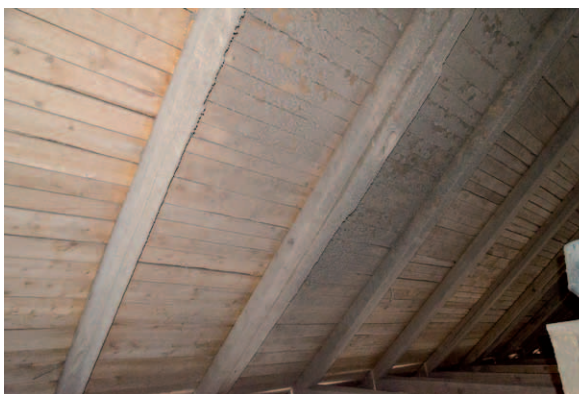
- Takstolskonstruktionen är av hög ålder och bär på spår efter tidigare användning av utrymmena och är därför av högt kulturhistoriskt värde.

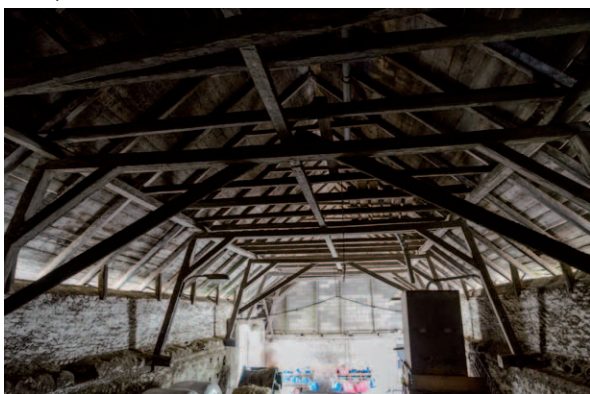
Skiss över takstolskonstruktionen över den södra längans låga del.

Innertaket näranock sett från den höga delen. (D2015-1047)

Del av undertaket åt söder. (D2015-1049)

Vindsbjälklaget har kapats för att skapa större takhöjd. Sett från öster. (D2015-1048)

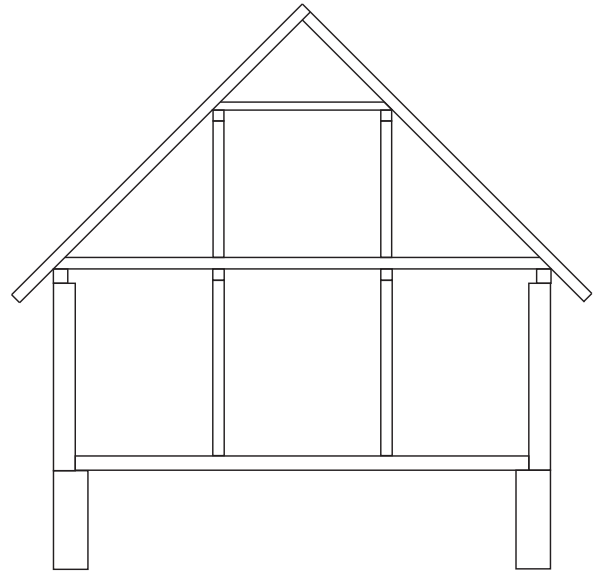
Innertaket har enstaka hål på det södra takfallet där teglet är synligt. (D2015-1050)

Södra längan, höga delen

Den södra längans västra del har höjts på senare tid troligen för att få plats med silobehållare vilka idag står på ömse sidor om inkörsporten. Ändringen har dock tillkommit före 1922 då den finns tydligt avläsbar på en karta över slottet. Möjligen har de äldre takstolarna återanvänts till det högre taket, spår finns i underkant på bindbjälkarna som vilar på den höjda muren. Oavsett så berättar denna del om att ladugården anpassats efter de nya behov som uppstått och är därför viktig för att förstå helheten.

Viktiga detaljer ur kulturhistorisk synvinkel

- Takstolskonstruktionen är av hög ålder och bär på spår efter tidigare användning av utrymmena och är därför av högt kulturhistoriskt värde.

Skiss över takstolskonstruktionen över den södra.

Den höga delens takstolar sett från öster i höjd med den övre hanbjälken. (D2015-1051)

Takstolarna med snedsträvor vid det södra hörnet sett i höjd med bjälklaget. (D2015-1053)

Innertaket samt den övre bindbjälken. (D2015-1052)

Västra längan

Den västra längan är till hälften öppen från markplan tillnock i söder samt har en del i norr med bjälklag över ett före detta kostall och en nuvarande stalldel. Den förstnämnda har takstolar som vilar på gjutna betongsulor. Konstruktionen har förstärkts på senare tid med hjälp av plank spikade i kryss högre upp vilka är markerade i rött på illustrationen till höger.

Längan har till skillnad från ladugårdens övriga en yttermur som är murad i tegel. Denna härstammar möjligtvis från samma tid då den södra längan höjdes. Väggen lutar numera ganska kraftigt utåt vilket har fått takstolens stödben att halka av sina angoringspunkter. Vid renoveringen 1985-1986 dränerades marken utanför den västra längan vilket kan ha föranlett sättnings-skadorna. Timmerstockar håller ihop väggarna i höjd med bjälklaget vilka är förankrade med ankarjärn på väggarnas utsida. En limträbalk har ersatt en av dessa timmerstockar på senare tid. Vid ett ställe har man även lagt sprickor med cementbruk i närheten av väggens mitt. Väggen bör hållas under uppsikt för att upptäcka eventuella fortsatta rörelser.

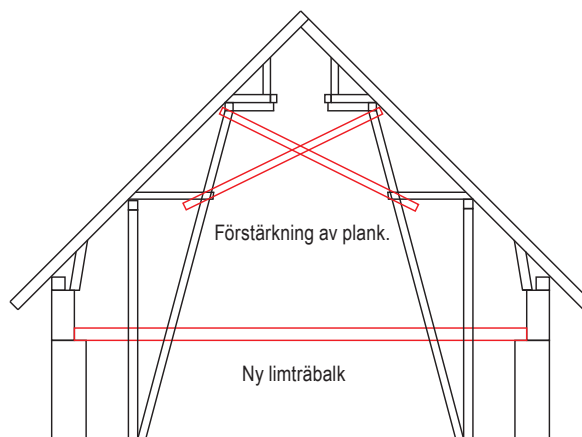
Kostallets vindsbjälklag har stora rötskador i ändarna som vilar på den östra muren, på flera ställen är materialet nästan helt borta. Bjälklaget som är vitkalkat och av stora dimensioner är sannolikt av hög ålder och har därför ett högt kulturhistoriskt värde. Ett förslag utformas för närvarande för att avväxla den bärande konstruktionen. Detta förslag bör ta stor hänsyn till den befintliga konstruktionen och i det fall det inte är möjligt att laga denna bör den ursprungliga efter en avväxling fortfarande vara synlig så att den är tydligt avläsbar.

Viktiga detaljer ur kulturhistorisk synvinkel

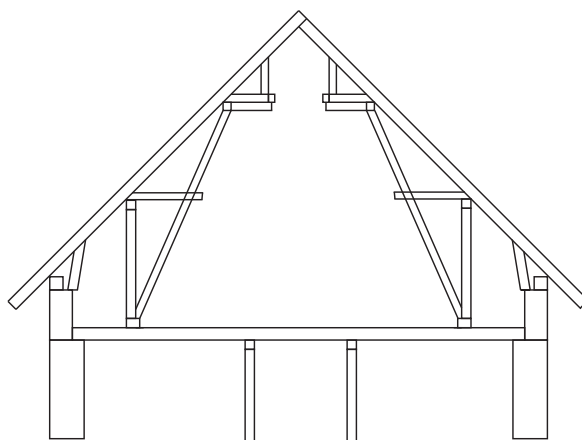
- Takstolskonstruktionen består av bilat timmer av hög ålder och bär även på spår efter tidigare användning

Takstolskonstruktionen över kostallet. (D2015-1054)

Skiss över takstolskonstruktionen över den södra delen med senare förstärkningar i rött.

Skiss över takstolskonstruktionen över kostall och stall i norr.

av vindsutrymmena och är därför av högt kulturhistoriskt värde.

- Vindsbjälklaget över kostallet har stora dimensioner och är av hög ålder och har därför ett högt kulturhistoriskt värde. Bjälkarna bör bevaras och kompletteras i så lång utsträckning som möjligt men bör även vara synliga ifall den bärande konstruktionen ersätts med en modern.

Takstolarna vilar på gjutna betongsulor i marken. (D2015-1055)

Bjälklaget över kostallet är idag avlastat med byggstämp. (D2015-1056)

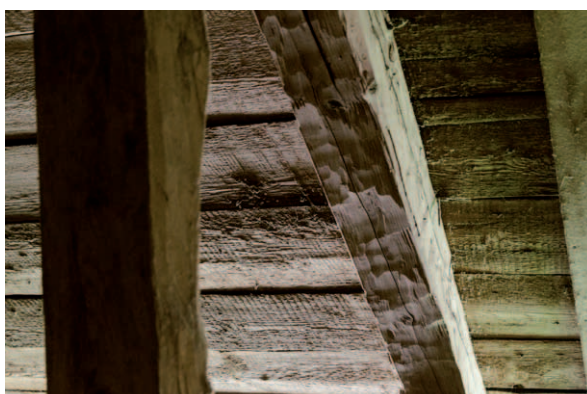
Bjälklaget har stora dimensioner och är av hög ålder. (D2015-1059)

Takstolskonstruktionen över den öppna delen sett från söder. (D2015-1057)

Den bärande konstruktionen över foderbordet har till vissa delar bytts ut. (D2015-1060)

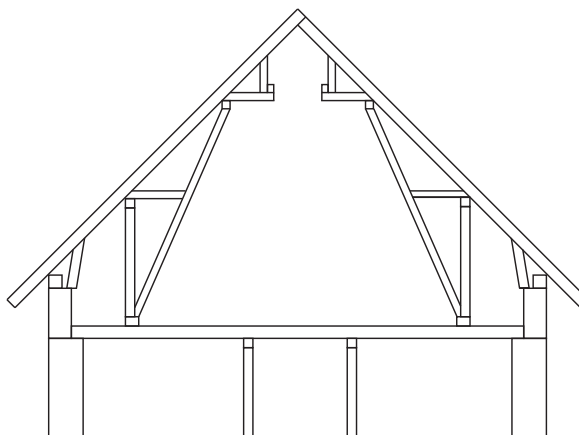
Tydliga spår efter bearbetning med bila. (D2015-1058)

Bjälklagets ändar som vilar på den östra muren har stora rötskador där nästan hela angöringen är borta. (D2015-1061)

Norra längan

Den norra längan har två brandväggar som delar av vindsutrymmet. Takstolen saknar bindbjälke och har avhuggna hanbjälkar där den övre är upphängd i en hängstolpe och den nedre är fäst i de längre stödbenen. Takstolen vilar på mellanbjälklaget. Vinden är isolerad med träfiberull. Nära takvinkeln mot det västra takfallet kan man se delar av den ursprungliga taktäckningen av stickspån genom ett hål i undertaket. Här är undertaks-konstruktionen synlig. På denna del finns det ursprungliga undertaket kvar på vilket stickspånen är lagda. Ovanpå detta ligger uppklossade regler på vilket ytterligare ett undertak är uppspikat. Mellanrummet förefaller även ha varit isolerat med halm. Vid en renovering av yttertaket bör dessa skikt lämnas orörda.

Skiss över takstolskonstruktionen i den norra längan.

Viktiga detaljer ur kulturhistorisk synvinkel

- Takstolskonstruktionen består av bilat timmer av hög ålder och bär även på spår efter tidigare användning av vindsutrymmena och är därför av högt kulturhistoriskt värde.
- Den ursprungliga taktäckningen med stickspån har ett materialhistoriskt intresse och är viktig att bevara.

Takstolarna i det mittersta vindsutrymmet sett åt väster.
(D2015-1062)

Den ursprungliga taktäckningen med stickspån är synlig genom ett hål i undertaket nära takvinkeln. Notera även halmen till höger i bild. (D2015-1064)

En av takkuporna sett från det mittersta vindsutrymmet.
(D2015-1063)

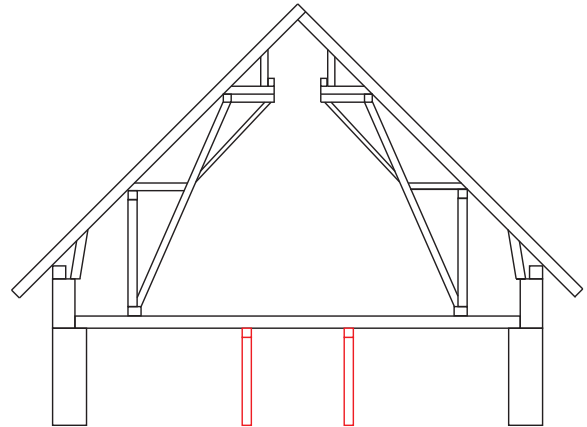

Innertaket åt gården nära den västra längan. Branddörren till vänster leder in till det mittersta vindsutrymmet.
(D2015-1065)

Östra längan

Den östra längan har en torkställning som löper längs bjälklaget genom större delen av vindsutrymmet. Idag är vinden oanvänd och har isolerats med träfiberull mot stallet under. Takstolarna bär många spår efter tidigare konstruktioner. Både sparrar och stödben har urtagningar på flera ställen. Möjligen är timret återanvänt i den nya takkonstruktionen eller så har hanbjälkar kapats för att skapa större rymd. Anslutningen åt det norra takfallet är också något märkligt sammansatt där timret på ett ställe inte går rakaste vägen upp mot takfallet utan avslutas mitt i. Möjligen har den södra längan höjts före den norra och att man när man sedan även höjde upp den norra längan lät den tillfälliga konstruktionen åt öster vara kvar. Vid takvinkeln åt gården till den norra längan finns en äldre fuktskada.

Timret bär också många spår efter bearbetningen där spår efter bilningsyxan är synliga. Dessa är tillsammans med övriga spår viktiga för förståelsen av ladugårdens olika ombyggnader.

Skiss över takstolskonstruktionen i den östra längan.

Viktiga detaljer ur kulturhistorisk synvinkel

- Takstolskonstruktionen består av bilat timmer av hög ålder och bär även på spår efter tidigare användning av vindsutrymmena och är därför av högt kulturhistoriskt värde.
- Takstolarnas anslutning åt det norra takfallet med en speciell sammansättning.

Innertaket i vinkeln mellan den västra och norra längan har spår efter gamla fuktskador. (D2015-1066)

Takstolarna i den östra längan sett från söder. (D2015-1068)

Spår finns i takstolarna efter tidigare konstruktioner. (D2015-1067)

Hörnet mot den norra längan har en något märklig sammansättning vilken syns närmst i bild. Möjligen har ladugårdens längor höjts vid olika tillfällen och anslutningarna då sett annorlunda ut. (D2015-1069)

7. PLÅTARBETEN

Ladugården har idag plåtarbeten av rödfärgad förzinkad stålplåt. Nockplåtar finns på samtliga takfall. Dessa är fästa i varandra med i regel två vinkeljärn per plåt med olika avstånd beroende på plåtarnas storlek. Plåtarna är fästa inockbrädan med skruv. Plåtarna i det nordvästra hörnet saknar vinkeljärn och är då fästa direkt i nockbrädan vilket nämns i dokumentationen från renoveringen 1985-1986. Man bör överväga att åter fästa plåten med vinkeljärn på samma sätt som de övriga nockplåtarna.

Vinkelrännorna vid de inre takfallen som byttes ut vid renoveringen 1985-1986 är breda och iögonfallande. I övergången till teglet finns dessutom ytterligare en plåt som gör att avståndet mellan de olika takfallens tegel blivit ännu längre. Vinkelrännorna är enligt beskrivningen över renoveringsarbetena från 1985-1986 fabriksmålade i en röd kulör vilka sannolikt inte har målats om sedan de byttes ut. Dessa bör likt övriga plåtarbeten rostskyddsbehandlas och därefter målas med röd linoljefärg. Man bör också överväga att ta bort den tillagda plåten

och utöka tegeltäckningen för att göra plåten mindre iögonfallande. Man bör eftersträva att endast en liten del av plåten är synlig. De klippta pannorna bör också rättas till och kompletteras med nya med klippta kanter där dessa saknas.

Idag finns flera olika lösningar och olika plåtprofiler på plåtarbeten runt takkuporna. I de fall där plåtar behöver bytas ut bör de nya plåtarna ha en enkel vinkelprofil och av små dimensioner så att de inte inkräktar på helhetsintrycket. På någon takkupa har plåt satts framför luckan så att den inte går att öppna. Även om det inte är aktuellt att kunna öppna luckorna ger denna lösning ett klumpigt intryck.

Snörasskydd finns vid flera takfall runt hela byggnaden. Dessa är idag omålade och av en modern typ som är främmande för byggnaden. Dessa bör bytas ut till enklare varianter som bättre smälter in mot takteglet. Väljer man att behålla befintliga bör dessa målas röda.

Skorstenar och ventilationsrör är i många fall slitna med flagad färg. Samtliga, inklusive de idag omålade, bör målas med röd linoljefärg.

Plåtarbeten runt en av takkuporna där plåten satts över luckorna. Dett bör åtgärdas i samband med renoveringen. (D2015-1070)

Nockplåten vid det nordvästra hörnet där vinkeljärn saknas. Nockplåten är i behov av ommålning. (D2015-1071)

Vinkelränna där nästan all färg försvunnit. En extra plåt finns mellan tegel rännplåten. Avståndet till teglet är långt vilket gör vinkelrännorna iögonfallande. (D2015-1072)

Vinkelränna vid mötet till den höga södra delen. Denna är av en storlek som betydligt bättre smälter in i takfallet. (D2015-1073)

Plåt vid den utskjutande delen på den västra längan. (D2015-1074)

Plåt över vinkeln vid det nordöstra hörnet. Notera beslag och fästpunkter. (D2015-1075)

8. KÄLLFÖRTECKNING

Litteratur

Schnell, Ivar, Herremansgårdar i Södermanlands län., Nyköping, 1971

Söderberg, Bengt G., Svensson, S. Artur & Kjellberg, Sven T., *Slott och herresäten i Sverige: ett konst- och kulturhistoriskt samlingsverk. Södermanland, Bd 2, Löfsta - Öster Malma*, Allhem, Malmö, 1968

Stenberg, D. & Björkstén, S. R. (red.), *Sveriges städer och samhällen jämte landsbygd. 1, Södermanland*, Nordisk kultur, Göteborg, 1947

Sandin, Ylva, *Historiska takkonstruktioner – så fungerar de*, Bygg & teknik: Sveriges äldsta byggfacktidning 2013:4, Förlags AB Bygg & teknik, Stockholm, 1984-

Arkiv

Lantmäteriet

Sörmlands museums arkiv (SLM), Nyköping

